

Online software zoals Microsoft Office 365 en Google Workspace for Education is populair in het onderwijs. Gebruikers kunnen eenvoudig samenwerken, ook op afstand. En de IT-afdeling heeft weinig werk aan het beheer. Maar aanbieders van online software verzamelen gemerkt en ongemerkt informatie over hun gebruikers. Hoe houdt u controle over de privacy van leerlingen en medewerkers?

TEKST: LUKAS SPEE
BEELD: RICK KEUS,
HIELCO KUIPERS E.A.

Online software en privacy *hoe gaat dat samen?*

Het was begin dit jaar even spannend voor onderwijsinstellingen die Google Workspace for Education gebruiken.

De onderwijscoöperaties SIVON en SURF hadden samen met overheidspartij SLM Rijk een privacy-analyse - officieel een *data protection impact assessment* (DPIA) - laten uitvoeren op de software. De conclusie: het was onduidelijk of Google Workspace voldeed aan de Algemene Verordening Gegevensbescherming (AVG), de Europese privacywetgeving die sinds 2018 van kracht is.

Een belangrijk zorgpunt dat uit de analyse naar voren kwam, betrof de metadata die Google verzamelt. Metadata zijn 'gedragsgegevens'; ze laten bijvoorbeeld zien hoe vaak mensen software gebruiken, vanaf welke locatie ze dat doen en naar welke onderwerpen ze zoeken.

Sjoera Nas van Privacy Company was betrokken bij de uitvoering van de DPIA. Zij legt uit: 'De grootste risico's zitten niet in de content die je online zet, zoals de inhoud van een tekstbestand. Er zijn regels en manieren om die te beschermen. Metadata zijn spannender. Die gegevens worden op de achtergrond naar de aanbieder verstuurd, onzichtbaar en voor een groot deel onbegrijpelijk.'

Profielen

Hoewel je uit metadata over het algemeen niet de identiteit van gebruikers kunt afleiden, kleven er toch privacyrisico's aan. Met die data kunnen namelijk gebruikersprofielen worden opgesteld - het zogenaamde *profiling*. Zulke profielen geven een nauwkeurige beschrijving van softwaregebruikers. Wat houdt ze bezig? Waar brengen ze hun tijd door? Met welke andere gebruikers hebben ze veel gemeen? Aan de hand van profielen kunnen bedrijven zelfs voorspellingen doen over hun gebruikers. Waar staat deze basisschoolleerling over tien jaar? Welk diploma gaat die waarschijnlijk halen? Dat is waardevolle informatie voor

Aan metadata kleven privacyrisico's

commerciële partijen die hun gebruikers gericht advertenties willen tonen - iets wat in strijd is met het privacyconvenant waaraan veel onderwijsinstellingen zich hebben gecommitteerd.

Transparantie

De AVG schrijft voor dat IT-leveranciers glashelder moeten zijn over de persoonsgegevens die ze verwerken, inclusief de metadata. En scholen moeten uitleggen om welke gegevens het gaat, met welk doel ze de gegevens verwerken en met welke andere partijen ze die delen. Het verwerken van gegevens voor een ander doel dan waarvoor ze oorspronkelijk zijn verzameld, is niet toegestaan. Google kon over zijn Workspace-software niet aangeven welke persoonsgegevens worden verzameld. Bovendien zag het bedrijf zichzelf als verwerkingsverantwoordelijke van de metadata en van de

Sjoera Nas: 'Het is raar'.

Voorwaarden voor gebruik van Google Workspace for Education

Op 5 augustus plaatste SIVON op haar website drie handelingen die scholen moeten uitvoeren om Google Workspace for Education te mogen blijven gebruiken:

1. de juiste technische instellingen invoeren.
2. een nieuwe versie van de Google-voorwaarden accepteren.
3. een onderwijsspecifieke DPIA uitvoeren.

Privacy-adviseur Ymkje Koster van Kennisnet licht het laatste punt toe: 'Onderwijsinstellingen kunnen de landelijk uitgevoerde DPIA als uitgangspunt gebruiken, maar het gebruik van Google Workspace verschilt per bestuur en soms ook per school. Scholen moeten er dus zelf mee aan de slag. Voor informatie kunnen ze terecht bij SIVON, SURF, de PO-Raad, de VO-raad en hun leveranciers. Ook moedigen we scholen aan om onderling kennis te delen. Veelgestelde vragen verzamelen we en publiceren we op de website van SIVON.'

Verdere uitleg is te vinden op de website van SIVON (onder Kennisdelen > actueel).

gegevens die het voor veelgebruikte 'extra' diensten zoals YouTube en Google Search verwerkt. Dat betekent dat Google zelfstandig zou mogen bepalen voor welke doeleinden het die gegevens verzamelt. Ook als die doelen niet overeenkomen met de onderwijsdoelen van scholen. Nas: 'Dat is raar. Scholen zijn de koks en Google en Microsoft zijn de keukenhulpjes. Je wilt niet dat de keukenhulpjes de dienst uitmaken in de keuken.' Google verklaarde dat het de voor Google Workspace verzamelde gegevens niet voor advertenties en profiling gebruikte, maar het kon deze voorwaarden eenzijdig veranderen. Daardoor ontbraken harde garanties.

Scholen met Google Workspace, moeten maatregelen treffen

Negatief advies

SIVON en SURF legden de uitkomsten van de DPIA voor aan de Autoriteit Persoonsgegevens (AP), die in Nederland toeziet op naleving van de privacywetgeving. De AP vond dat scholen met ingang van het nieuwe schooljaar moesten stoppen met Google Workspace for Education, tenzij er een oplossing kwam om de privacy van de gebruikers voldoende te waarborgen. Dat advies werd door onderwijsministers Ingrid van Engelshoven en Arie Slob overgenomen.

Namens de onderwijssector gingen SIVON en SURF in onderhandeling met Google. Met succes. Vlak voor de zomervakantie bereikten de coöperaties een overeenkomst met de techgigant. Google zegde toe de privacyrisico's terug te brengen naar een acceptabel niveau. Scholen en besturen mochten Google Workspace blijven gebruiken als ze drie technische en juridische maatregelen namen (zie kader). Scholen die de gratis versie van Google Workspace gebruikten, moesten overstappen op een van de betaalde versies. Dit om te voorkomen dat inhoudelijke gegevens buiten de EU worden opgeslagen, wat in strijd is met de AVG. >

Privacy-adviseur **Job Vos** van SIVON nam deel aan de onderhandelingen met Google. Hij vertelt: 'Het belangrijkste advies van de AP aan scholen is: maak zelf de afweging of je Google kunt blijven gebruiken. Je komt er niet mee weg als je zegt: 'Ik wist niet dat ik iets met Google moest doen.' Je moet laten zien dat je er actief mee bezig bent. Je hebt een verantwoordelijkheid naar de ouders, die op de school moeten kunnen vertrouwen.'

Job Vos: 'Scholen kunnen leren van deze situatie.'

Chromebooks

Scholen doen er goed aan het dossier Google te blijven volgen. Vos: 'Een bestaand product kun je niet van de ene op de andere dag veranderen. Er zijn met Google afspraken gemaakt over wijzigingen in de code. Google gaat die wijzigingen de komende anderhalf jaar doorvoeren.' Wanneer er nieuwe updates van Google Workspace uitkomen, laten SIVON en SURF de DPIA herzien. Daar kunnen nieuwe technische maatregelen uit volgen die scholen moeten treffen. Daarnaast blijven SIVON en SURF in gesprek met Google over andere diensten die het bedrijf aan het onderwijs levert.

Sjoera Nas: 'Er komt nu nog een DPIA voor Chromebook-laptops en de Chrome-internetbrowser. Daarvan bestaat nog geen aparte onderwijsversie, en die versturen alle diagnostische gegevens door naar Google.' Ze raadt aan: 'Ga als school niet wachten op die DPIA. We hebben nu al een handleiding gemaakt met wat je moet uitzetten om Chrome en Chromebooks te kunnen gebruiken.'

Krachten bundelen

Google Workspace is niet de enige online dienst die in het vizier staat bij SIVON en SURF. Eerder namen ze Microsoft Office 365 en de leerlingadministratiesystemen Paranassus en Magister onder de loep. En na Google Workspace zullen andere softwarepakketten volgen. Job Vos: 'We hebben met Microsoft en Google gezien dat het goed werkt om de krachten te bundelen bij grote spelers. Dus het ligt voor de hand dat we nu naar andere grote bedrijven gaan kijken.'

Vos moedigt scholen aan ook zelf met suggesties te komen. Vos: 'Kom naar ons toe voordat je een dienst gaat gebruiken.'

Analyse van Chromebooks komt nog

De Google Reference School

De 17 katholieke basisscholen van de stichting WSKO in het Westland ontvingen als eerste in de Benelux van Google het predicaat 'Google Reference School'. Bovenschools ICT-coördinator Myriam Valkenburg en concerncontroller René Heijsteeg vertellen hoe zij met de Google-software omgaan.

'We zijn blij met Google, maar we hebben wel een kritische blik. We zijn ons bewust van de gevoeligheid van persoonsgegevens. Het is ook niet Google zoals je het thuis gebruikt. Onze

scholen zitten in een eigen Google-domein, los van de buitenwereld. De leerlingadministratie en gegevens over onze medewerkers zitten in andere systemen die we met het oog op privacy

niet hebben gekoppeld met Google Workspace, ook al is dat efficiënter.'

Bewustwording

'We besteden veel aandacht aan bewustwording. Aan het begin van het schooljaar maken de scholen afspraken met de leerlingen. Dat je je Google-account niet gebruikt om een spelletjes-account mee aan te maken, bijvoorbeeld. Daarnaast hebben de leerkrachten cursussen gevolgd. Zij zijn onze

sleutelgebruikers. We hebben het afgelopen jaar met onze leverancier Google Workspace weer helemaal onder de loep genomen en daar kwamen nog wat dingen uit die we moeten doen. De maatregelen die nu in de DPIA zijn genoemd, nemen we ook daarin mee. De impact in het gebruik is laag. Onder andere het delen van bestanden is nu meer beperkt.'

'Breng de apps in kaart die leraren in de lessen gebruiken'

Als er veel scholen zijn die die dienst gebruiken, gaan we ermee aan de slag.' Tot slot adviseert hij: 'Leer van wat er met Google is gebeurd. Wil je een nieuwe dienst gaan gebruiken, zorg dan dat je de privacytoets eerst zelf doet. Denk vooraf na over de gevolgen. Dat voorkomt dat je achteraf dingen moet gaan veranderen, zoals hier nu is gebeurd.'

Kritische houding

Advocaat **Iris Hoen** is gespecialiseerd in onderwijs en privacy. Ze heeft de ontwikkelingen rond Google Workspace met belangstelling gevolgd en noemt de bereikte overeenkomst een 'majeure prestatie'. Hoen hoopt dat het scholen aanmoedigt om zelf actie-
ver met privacy aan de slag te gaan. 'Na de invoering van de AVG hebben scholen een privacybeleid op papier gezet. Maar voor de uitvoering was er minder belangstelling. Begrijpelijk, want het is geen onderdeel van het primaire proces. Maar privacy is geen set met regeltjes; het raakt je hele bedrijfsvoering. Dat is geen proces dat je kunt uitbesteden. Je moet er voortdurend mee bezig zijn.'

Het begint volgens Hoen met een kritische houding tegenover gegevensverzameling door softwareleveranciers: 'Een particulier kan makkelijk voor zichzelf beslissen of die bepaalde software wil gebruiken en de bijbehorende privacyrisico's accepteert, maar in het onderwijs is dat anders. Het gaat om minderjarige leerlingen en per definitie om gevoelige gegevens, bijvoorbeeld over mentale gezondheid, die aan de school zijn toevertrouwd.'

En kijk daarbij verder dan de grote softwarepakketten, adviseert ze. 'Breng

Iris Hoen: 'Het gaat om minderjarige leerlingen en gevoelige gegevens'

Esprit Scholen: elk jaar inventarisatieronde

Rien Kusters is hoofd informatiemanagement bij de algemeen toegankelijke Esprit Scholen in Amsterdam. Hij houdt de vinger aan de pols.

'Wij zijn erg kritisch op de verwerkersovereenkomsten die we met softwareleveranciers afsluiten. Is de beveiliging op orde? En verzamelen ze niet te veel data? Maar het is moeilijk om een volledig beeld te krijgen van de software die er op scholen wordt gebruikt. We vertellen onze leerkrachten dat ze met nieuwe software eerst bij de functionaris gegevensbescherming langs moeten, maar in de praktijk gebeurt dat niet altijd. Daarom doen we eens per jaar een inventarisatieronde.

Toen ik hoorde dat we mogelijk moesten stoppen met Google Workspace, maakte ik me niet zo druk. Google wordt veelvuldig gebruikt. Al die scholen kunnen niet van de ene op de andere dag over naar een ander pakket. En uitspraken die de AP doet, gelden voor heel Europa. Google wil die markt in Europa niet kwijtraken, dus zij willen er ook graag uitkomen.

We zijn nu de maatregelen aan het implementeren. Het vervelendste is dat we de additionele services moeten uitschakelen. Docenten kunnen nu geen nieuwe filmpjes meer op YouTube plaatsen.'

ook de apps in kaart die leraren gebruiken tijdens hun lessen. Schoolbesturen hebben niet altijd weet van welke apps worden gebruikt. En voor sommige van die apps moeten leerlingen een account aanmaken. Als de app gegevens deelt met de leverancier, dan is de school daarvoor verantwoordelijk. Leraren moeten weten: ga eerst langs de functionaris gegevensbescherming voordat je een app gaat gebruiken in de klas.' ◀